

6 Fjordbygdene på Vestlandet og i Trøndelag

Jordbruksregion Fjordbygdene på Vestlandet og i Trøndelag dekker 11,6 % av Norges landareal. Regionen har en særdeles storslått og dramatisk natur, og fjordene er kjent langt utover landets grenser.

Regionen karakteriseres av skarpskårne, dype fjordtrau omkranset av snødekte fjell og breer. Naturformasjonene står i sterk kontrast til frodig grønne ller, lune jordbruksgrønder og kulturmiljøer. I de ytre fjordmunningene på Vestlandet er relieffet moderat. Fjordene her er brede og har delte løp som stykker opp landet slik at det dannes store øyer. I midtre og indre fjordstrøk øker relieffet, enkelte steder til over 1500 m i indre strøk. Dette gir fjordene en meget dyp profil og markant form. Her forgrener hovedfjorden seg i flere sidefjorder, som spriker i ulike retninger. I fjordbunnen går disse over i fjorddaler som skjærer seg videre innover fjellmassivene. De indre vestlandsdalene er trange med steile dalsider og terskler. I mange daler finnes store og dype fjordsjøer. Høye stup og fosser karakteriserer også fjordlandskapet. Lenger nord i regionen avtar dramatikken i landskapet og det blir også mindre frodig.

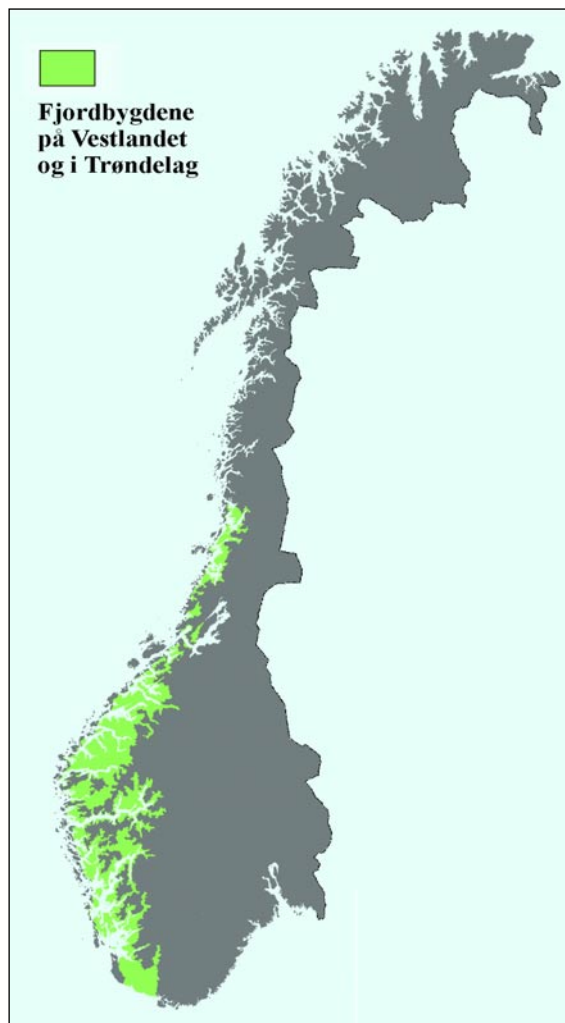
Løsmassene er ujevnt fordelt. På Vestlandet generelt er de sparsomt forekommende, med unntak av midtre deler der dalførene til en viss grad kan preges av moreneavsetninger. I Trøndelag fins til dels mektige marine avsetninger.

Fjorddalene domineres av elveavsetninger i dalbunnen. Hevet i marin grense ligger breelvterrasser. Marin grense øker fra noen titalls m i ytre strøk til 125-150 m.o.h. i indre strøk og i Trøndelag. Den bestemmer i stor grad beliggenheten av bebyggelsen i fjordlandskapet. I hele regionen er skredlier vanlig i dalfoten og langs fjordsidene. I høyden dominerer bergflater helt, fjellformasjoner veksler fra plataåktige høyder ved kysten til tindelandskap i det indre fjord- og dallandskapet.

Vassdraga er jamt over korte og har oftest små nedslagsfelt. Vannføringen er imidlertid betydelig pga. mye nedbør. Elveprofilen er steil og dramatisk i vassdragets indre del, gjerne med større fossefall og hastig vannføring gjennom en vill elvenatur. I indre- og midtre fjorddaler løper imidlertid elvene rolig i dalbunner med elvesletter. I de større dalene ligger dype fjordsjøer omgitt av sterke konturer. Ellers finnes mange mindre vassdrag med små fall, spesielt i ytre strøk og sør i regionen.

Vegetasjonen domineres av lauvskog, mest bjørk. Godt klima og stedvis næringsrik jord danner grunnlag for varmekjære, artsrike og til dels frodige edellauvskoger i bratte, lune ller. Naturlig furuskog er utbredt over det hele, mens granplantefelt etter hvert har fått prege mange ller. Disse er godt synlige og kan ved sin rektangulære form virke fremmed i dette landskapets linjer og farger.

Klimaet er sterkt oseanisk i den ytre fjordregionen på Vestlandet og i Trøndelag, svakt kontinentalt i de indre fjord- og dalstrøk på Vestlandet. Vekstsensongens lengde varierer sterkt i regionen. Fra 140 døgn i indre dalstrøk øker sesonglengden til rundt 200 døgn i de ytre fjordene.

Figur 6. Utbredelse av jordbruksregion 6.

Jordbruksforhold

Ut fra naturforhold er det totale jordbruksarealet forholdsvis stort, og dekker vel 5,5 % av regionens landareal (1 980 000 dekar). Jordbruksarealet holdes i hevd av vel 18 000 driftsenheter, og gjennomsnittlig driftsstørrelse på gårdene er ca. 110 dekar dyrka mark. De fleste gårdsbruka må likevel karakteriseres som små. 25 % (4 400) av gårdene disponerer mindre enn 50 dekar dyrka mark, mens ca. 35 % (6 190) er på mellom 50-99 dekar. Fraværet av virkelige storgårder er betegnende, og kun 41 gårdsbruk (0,2 %) har mer enn 500 dekar dyrka mark.

Topografiske forhold som bratt terreng og dårlig arrondering setter begrensning for både arealutvidelse og mekanisering av drifta. På en del elvesletter, i større løsmassefylte daler og på enkelte flate øyer, ligger forholdene bedre tilrette for rasjonell drift. Produksjon av grovfôr er vanligst, og dekker 97 % (1 191 800 dekar) av dyrka marka. Korn er sparsomt utbredt, og dekker ca. 1 % (ca. 22 450 dekar) av jordarealene. I regionen ligger noen av landets viktigste og verdens nordligste fruktbygd. Selv om bare litt over 1% av jordbruksarealet (ca. 21 500 dekar) i dag brukes til frukt –og bær dyrking, preges flere av bygdene i de indre fjordstrøk helt av denne spesielle bruksformen. Epletrær i blomst mot snøklede tinder er et kjent motiv og varemerke for regionen.

I jordbrukssammenheng særpreges regionen likevel først og fremst ved sitt store husdyrhold. Melkeproduksjon er totalt sett jordbrukets viktigste næringsvei, og regionen har flest storfe (ca. 286 100 dyr) i landet. Av regionens vel 18 000 aktive gårdsbruk, har 10 100 (ca. 56 %) av gårdene storfe. Saueholdet er svært omfattende, og regionen har med sine vel 1 173 000 sauer, 34,4 % av landets sau/lam. Disse sauene er fordelt på 9 243 driftsenheter, dvs. at over 50 % av regionens gårder driver med sau/lam. Geiteholdet har derimot gått sterkt tilbake de siste tiår, og de vel 32 650 geitene utgjør i dag kun 2,8 % av regionens samlede antall beitedyr (storfe, sau/lam og geit).

Den faktiske areal- og husdyrsfordelingen er ulikt spredd i regionen. I kulturlandskapsøyemed er en inndeling i tre ulike landskapsavsnitt hensiktsmessig. I *ytre fjordstrøk*, som her og inkluderer en rekke øyer, er jordbruksmarka svært oppstykket og ofte dårlig arrondert. Gårdene er gjerne små og ligger på morenejord nær stranda, eller i forsengkninger og smådaler nær fjorden. På en del øyer ligger gårdene også på næringsrik forvitningsjord, hvor melkekyr og sauehold er vanlig. De ytre kyststrøka lenger nord ligger delvis under marin grense hvor det stedvis er flatere. Her er driftsforholdene bedre og enkelte større bruk har en viss kornproduksjon. Også her er melkeproduksjon og sauehold viktigst. Tradisjonelt ble mange av de ytre fjordstrøkernes gårder drevet i kombinasjon med ulike sjøtilknyttede næringer. Gjennom de siste åra er imidlertid mange slike bruk blitt nedlagt.

I de *midtne fjordstrøka*, hvor topografien er kraftigere, ligger tyngden av regionens jordbruk. Her er gårdene gjennomgående større enn i de ytre strøk, bl.a. fordi det finnes flere daler med relativt mektige morener. Langs fjordene ligger gårdene stedvis på bremmer av næringsrik skredjord og morene. Her er mange brattlendte bruk, men i en del daler finnes også flatere gårdsbruk på elvesletter i dalbunnen eller på eid mellom fjordene. Allsidig husdyrproduksjon dominerer, men stedvis har også frukt dyrking stor plass. Lengst i sør finnes et svært karrig område med lite løsmasser og en kollet topografi. Her ligger gårdene på flekker av morene, ofte i sterk kontrast til den karrige utmarka.

Regionen innehar noen av våre kanskje mest spektakulære landskap, og jordbruksområdene danner ofte de sentrale og kulturelle midtpunktene. Fra Ullensvang kommune, Hordaland og Gloppen kommune, Sogn og Fjordane.

De *innerste fjordstrøka* preges av dramatisk natur og gjennomgående lite løsmasser. Gårdsbruka er små og ligger helst nederst i bratte fjordskråninger på skredjord, vitringsjord eller morene. Også her finnes gårder på flate elvesletter i dalbunner. Arealene i den bratte utmarka har tradisjonelt blitt utnyttet gjennom bl.a. lauving av styvingstrær, skrapslåtter og beite. Fortsatt kan mange gamle kulturmarkstyper ses sammen med utallige steingjerder, rydningsrøyser, bakkemurer o.l. Til tross for at sterke kulturinnslag som hagemarkskog, einerbakker og gamle lauvingslier fortsatt er vanlig, gror mye av regionens eldgamle høstingslandskap igjen. Melkeproduksjonen er viktig. Her er også et visst geitehold, men dette har etter hvert måttet vike mer og mer for sauene. I sørlige strøk har fruktdyrking, særlig epler og moreller, stor betydning og utgjør omkring en fjerdepart av den nasjonale produksjonen. Mange bygder har også stor produksjon av jordbær. Mest eksklusivt og karakteristisk er hyllegårdene med sin fantastiske utsikt og vanskelige tilgjengelighet langt oppe i dramatiske fjord- og dalsider. Svært få av disse er nå i drift. Seterdrift har vært svært utbredt innenfor regionen, men få er fortsatt i drift.

Fordi jordbruksarealene ofte ligger på langsmale flater langsetter fjorden, kommer mange reisende også i nærkontakt med særegne kulturlandskaper. Fra Fitjar kommune, Hordaland og Aurland kommune, Sogn og Fjordane.